

Innhold

Innledning 9

KAPITTEL 1

Norskfaget 13

Christian Bjerke og Dagrun Skjelbred

1.1 Norskfaget i et historisk perspektiv	14
1.1.1 Norskfaget i en kolehistorisk kontekst	14
1.1.2 Norskfagets kjerneelementer i fortid og nåtid	16
1.2 Norskfaget i dag	23
1.2.1 Fagets relevans og sentrale verdier	24
1.2.2 Fagets kjerneelementer	25
1.2.3 Tverrfaglige temaer	28
1.2.4 Grunnleggende ferdigheter	29
1.2.5 Kompetansemålene	30
1.2.6 Fagspesifikk omtale av vurdering	30
1.3 Tre andre læreplaner i norsk	31
1.4 Norskfagets ulike dimensjoner	33
1.4.1 Norskfaget som kulturfag	33
1.4.2 Norskfaget som tekst- og kommunikasjonsfag	34
1.4.3 Norskfaget som danningsfag	35
1.4.4 Norskfaget som identitetsfag	36
1.4.5 Norskfaget som estetisk fag	37
1.5 Oppsummering	39

KAPITTEL 2

Tekst og tekstkyndighet 41

Dagrun Skjelbred og Tiva Bjørkvold

2.1 Hva er en tekst?	41
2.2 Literacy	43
2.3 Kjennetegn ved tekster	45
2.3.1 Situasjonskontekst og kulturkontekst	46
2.3.2 Multimodalitet	47

2.3.3 Sammenheng i tekst	52
2.3.4 Teksters formål og normer	57
2.4 Norskfagets tekster	61
2.4.1 Skriftlige og muntlige tekster	61
2.4.2 Fiksjonstekster – faktatekster	62
2.4.3 Norskfaglige sjangrer	63
2.5 Oppsummering	64

KAPITTEL 3

Muntlig bruk av språket 65

Jannike Ohrem Bakke og Kåre Kverndokken

3.1 Muntlig kommunikasjon og muntlige ferdigheter i planverket	66
3.1.1 Muntlighet som fag- og undervisningsdisiplin	67
3.1.2 Lytting og lytteroller	69
3.1.3 Dialogbasert undervisning og demokratisk medborgerskap	71
3.1.4 Muntlighet versus skriftlighet	71
3.2 Muntlig klima	74
3.3 Læreren som muntlig modell	76
3.3.1 Reflekterende imitasjonslæring	77
3.3.2 Læreren språklige praksis	78
3.3.3 Hensynet til flerspråklige elever	79
3.3.4 Som man roper i skolen, får man svar	80
3.3.5 Å bekrefte eleven	80
3.4 Samtaleformer	81
3.4.1 Uformelle og formelle samtaler	82
3.4.2 Den filosofiske samtalen	82
3.4.3 Den faglige samtalen	83
3.4.4 Spørsmålskategorier og samtaletrekk	85
3.5 Muntlig fortelling	87
3.5.1 Muntlige fortellingssjangrer	88
3.5.2 Når vi forteller	89

Innhold

3.5.3	Gjenfortelling og fortellingsstrategier	90	5.4.3	Leseren som tenker	137
3.5.4	Familieanekdoten – i et foreldresamarbeid	91	5.4.4	Leseren som tolker og den pragmatiske leseren	138
3.6	Forberedt tale og muntlige presentasjoner	93	5.5	Eleven og noen litteraturteoretiske tilnærminger	138
3.6.1	Muntlige virkemidler og vurderingskriterier	93	5.5.1	Historisk-biografisk metode	139
3.6.2	Framføring – vurderingskriterier	95	5.5.2	Nykritikk	139
3.6.3	Noen vurderingsdilemmaer	96	5.5.3	Leserbasert tilnærming	140
3.7	Avsluttende kommentar	97	5.5.4	Kritisk lesing og et økokritisk eksempel	141
KAPITTEL 4			5.5.5	Kombinasjon av metoder	142
Læremidler i norskfaget			KAPITTEL 6		
<i>Dagrun Skjelbred</i>			Litteraturdidaktikk på barnetrinnet		
4.1	Kjennetegn ved læremidler	101	<i>Anne Håland og Gro Ulland</i>		
4.2	Vurdering av læremidler	102	6.1	Høytlesing og valg av litteratur	145
4.2.1	Noen trekk ved innholdet	103	6.1.1	Læreren som høytleser	147
4.2.2	Form	104	6.1.2	Lærerens valg av litteratur	148
4.2.3	Funksjon	108	6.2	Læreren og litteraturen i klasserommet	150
4.3	Norskfagets læremidler	109	6.2.1	Den litterære samtalen	150
4.3.1	ABC-boka	109	6.2.2	Prossessorientert forståelsesopplæring	155
4.3.2	Leseboka og tekstsamlingen	115	6.2.3	Høytlesing med lesestopp	156
4.3.3	Andre læremidler i norskfaget	119	6.2.4	Fem spørsmål til hjelp i fiktiv leseundervisning	158
4.4	Læremidlene og arbeidet med de grunnleggende ferdighetene	121	6.3	Å åpne teksten i gruppe	159
4.5	Oppsummering og avsluttende kommentar	123	6.3.1	Å lese med rollekort	159
KAPITTEL 5			6.3.2	Sokratisk seminar med utgangspunkt i litteratur	160
Litteraturdidaktikk – en introduksjon			6.3.3	Å lese teksten høyt i gruppe	160
<i>Gro Ulland og Anne Håland</i>			6.4	Å åpne teksten individuelt	161
5.1	Forholdet mellom tekst, forfatter og leser	126	6.4.1	Todelt logg	161
5.1.1	Tomrom i teksten og disposisjoner hos leseren	126	6.4.2	Loggbok som redskap for tanken	162
5.1.2	Negasjoner i teksten	127	6.4.3	Personlig tilnærming	163
5.1.3	Den implisitte leseren	127	6.4.4	Å velge seg en setning	164
5.1.4	Forfatteren skaper tomrom på ulike måter	128	6.4.5	Kartlegging av nøkkelpersoner i teksten	164
5.2	Eleven som leser og medskaper av teksten	129	6.5	Lesing som utgangspunkt for skrivning	164
5.2.1	Litterære forestillingsverdener	129	6.6	Når elevene skal lese selv	167
5.2.2	Efferente og estetiske lese måter	131	6.6.1	Å stimulere elevenes egen lesing	167
5.2.3	Læreren og efferente og estetiske lese måter i klasserommet	132	6.6.2	Å finne den rette boken	169
5.2.4	Elevenes litterære kompetanse	133	6.7	«Nett no er det du!»	171
5.3	Hvordan oppstår fiksjon, og hvorfor trenger menneskene fiksjonen?	135	KAPITTEL 7		
5.3.1	Fiksjonskompetanse	136	Den andre skriveopplæringen		
5.3.2	Å lese med fordobling	136	<i>Jannike Olvrem Bakke, Agnete Bucie og Kåre Kverndokken</i>		
5.4	Ulike stadier av leseutviklingskompetanse	137	7.1	Skrivingsformål	174
5.4.1	Den lekende leseren	137	7.2	Skrivestrategier og skrivegrep	176
5.4.2	Leseren som helt eller heltinne	137	7.3	Tenkeskriving og skriveoppvarming	176
			7.4	Skriveoppgave og skriveoppdrag	178
			7.5	Skrivehjulet, skrivehandlinger og oppgavens skriveformål	179

7.6 Sjanger og teksttyper	182
7.6.1 Ulike syn på sjangeropplæring	182
7.6.2 Sjanger i læreplanen	182
7.7 Skrivings faser: prosessorient skrivning	184
7.8 Skriveforløp – å iscenesette skrivning	187
Å iscenesette skrivning i korte skriveaktiviteter	188
7.9 Bruk av modelltekster og skriverammer	190
7.10 Skrivning og digital teknologi	193
7.10.1 Teknologi som støtte i skrivefasene	193
7.10.2 Samskriving	194
7.10.3 Skrivning for hånd og på tastatur	194
7.11 Vurdering av skrivning	195
Vurdering for læring – hva kjennetegner gode tilbakemeldinger?	195
7.11.1 Hva kjennetegner gode tilbakemeldinger på skriftlige tekster?	197
7.11.2 Responstrekanter	198
7.11.3 Skriftlig eller muntlig respons?	199
7.11.4 Elevrespons/kameratrespons	199
7.11.5 Vurderingskriterier og sjekklister	200
7.11.6 Å revidere tekst	201
7.12 Avsluttende kommentar	202

KAPITTEL 8

Den andre leseopplæringa*Gro Ulland, Kirsten Palm og Rune Andreassen*

8.1 Den viktige leseforståinga	206
8.1.1 Avkoding og automatisering	207
8.1.2 Ord og andre språklege føresetnader	207
8.1.3 Førkunnskapar	208
8.1.4 Medviten bruk av lesestrategiar	209
8.1.5 Å lese kritisk	211
8.1.6 Motivasjon	211
8.2 Kva kan vi lære av dei gode lesarane?	213
8.3 Læraren som leselærer	214
8.3.1 Læraren som brubyggjar	214
8.3.2 Læraren som leseopplæring	214
8.3.3 Læraren som modell	214
8.3.4 Læraren som vurderer	215
8.4 Arbeid med ulike aspekt av leseforståinga	216
8.5 Arbeid med læreboktekstar	217
8.5.1 Trekk ved læreboktekstar	218
8.5.2 Den viktige førlesingsfasen	219
8.5.3 Arbeidsmåtar i førlesingsfasen: førkunnskapar	220

8.5.4 Arbeidsmåtar i førlesingsfasen: kunnskapar om ord	221
8.5.5 Aktivitetar under og etter tekstlesinga	223
8.6 Avrunding	229

KAPITTEL 9

Norsk som andrespråk – introduksjon*Anne Marit Vesterås Danbolt og Kirsten Palm*

9.1 Noen begrepsavklaringer	232
9.1.1 Morsmål, førstespråk, andrespråk	233
9.2 Andrespråklæring	233
9.3 Flerspråklighet	235
9.3.1 Hva vil det si å være flerspråklig?	235
9.3.2 Teorier om flerspråklighet	236
9.3.3 Kodeveksling og flerspråklighet som ressurs i grunnskolen	237
9.4 Utvikling av andrespråket	239
9.4.1 Lesing og skrivning som sosiale praksiser	239
9.4.2 Dagligspråk og fagspråk	241
9.5 Mellomspråk	243
9.5.1 Hva er mellomspråk?	243
9.5.2 Karakteristiske trekk ved mellomspråk	244
9.5.3 Et eksempel på en skriftlig mellomspråksanalyse: Hellashytta i ruskevær	245
9.5.4 Eksempel på muntlig mellomspråk	247
9.6 Et sammenliknende perspektiv på språk	248
9.7 Lovverk og rettigheter for minoritetsspråklige elever i grunnskolen	249
9.8 Læreplaner	251
9.8.1 Tidligere læreplaner i norsk for elever fra språklige minoriteter	251
9.8.2 Læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter	251
9.9 Kartlegging av språkkompetanse	252
9.9.1 Kartleggingsverktøy for grunnleggende norsk	252
9.9.2 Utfordringer med språkkartlegging	253
9.10 Organisering av opplæring	253
9.10.1 Innføringsklasser eller mottaksklasser	254
9.10.2 Egne grupper i særskilt norskopplæring	254
9.10.3 Morsmålsopplæring	255
9.10.4 Tospråklig fagopplæring – samarbeid med tospråklig lærer	255
9.11 Samarbeid med hjemmet om opplæring av flerspråklige elever	256
9.12 Tilpasset opplæring for flerspråklige elever	257

KAPITTEL 10

Begynneropplæring for elever med norsk som andrespråk

Anne Marit Væsteraas Danbolt og Kirsten Palm

10.1	Les- og skriveopplæring og språkutvikling går hånd i hånd	260
10.2	Det muntlige språket som grunnlag for skriftspråkopplæringen	261
10.2.1	Å legge til rette for utvikling av lytteforståelse og taleferdigheter på norsk	261
10.2.2	Litt om uttale	262
10.3	Metaspråklig bevissthet i en flerspråklig kontekst	263
10.3.1	Å få øye på skriftens prinsipp gjennom tverrspråklig arbeid	264
10.3.2	Levens egen tospråklige ordbok	265
10.4	Grunnleggende leseopplæring når norsk er andrespråket	266
10.4.1	Lesing som avkodning uten forståelse?	266
10.4.2	Bokstavinnlæring	268
10.4.3	Bildebøker og høytlesing i andrespråkopplæringen	268
10.4.4	Samtaler og autentiske spørsmål skaper interaksjon	270
10.4.5	Nivådelte grupper i leseopplæringen og noen utilsiktede konsekvenser	271
10.4.6	Bokbadsprogrammer som leseopplæring	272
10.5	Skriving og skriveopplæring når norsk er andrespråket	273
10.5.1	Utforske og leke med bokstaver og tegn i et globalt perspektiv	273
10.5.2	Utforskende skriving	275
10.5.3	Å bygge stillas rundt flerspråklige elevers tidlige skriving	275
10.6	Bruk av nettbrett og andre digitale ressurser i andrespråkopplæringen	276
10.7	Eksempler på flerspråklig arbeid på 2. og 3. trinn	277
10.8	Oppsummering: Begynneropplæringen legger grunnlaget for videre skolegang	278

KAPITTEL 11

Med norsk som andrespråk på mellomtrinnet

Kirsten Palm og Anne Marit Væsteraas Danbolt

11.1	Grunnskolen 5. til 7. trinn og elever fra språklige minoriteter	279
11.2	Andrespråksdidaktikk	280
11.3	Fra dagligspråk til fagspråk	280
11.4	Fagspråk og læreboktekster	281
11.4.1	Ordforrådet	282
11.4.2	Sammensatte ord	282
11.4.3	Metaforer	283
11.4.4	Nominaliseringer	283
11.4.5	Passiv	284
11.5	Arbeidsformer i klasserommet	284
11.5.1	Muntlig bruk av språket	284
11.5.2	Helklassesamtaler	285
11.5.3	Gruppesamtaler og gruppeoppgaver	286
11.6	Arbeid med ordforråd	287
11.7	Lesing og arbeid med lesestrategier	288
11.7.1	Førlesingsfasen	288
11.7.2	Underveis i lesingen	289
11.8	Skriving og skriveopplæring	290
11.8.1	Skriving på første- og andrespråket	290
11.8.2	Skriving i ulike sjangre	291
11.8.3	Diktogloss	293
11.8.4	Tekstskrivning i ulike faser	293
11.8.5	Modelltekster og skriverammer i arbeidet med saktekster	295
11.8.6	Noen andre aktuelle skriftlige sjangre	296
11.8.7	Grammatikkoppgaver og skriveopplæring	297
11.9	Å ta i bruk elevenes ressurser i norskfaget på mellomtrinnet	298
11.10	Avslutning	299

Litteratur 301

Om forfatterne 317

Stikkordregister 321